

Частина перша

Переднє слово Заратустри

1

Коли Заратустрі минуло тридцять, покинув він свою батьківщину й озеро своєї батьківщини і подався в гори. Тут він тішився духом своїм і самотністю, і десять років це його не гнітило. Та зрештою стомилося його серце, і якимось він прокинувся на зорі, став лицем до сонця і сказав йому:

— О величне світило! Чи було б ти щасливе, якби не мало кому світити?

Десять років устаєш ти над моєю печерою. Та, якби не я і не мої орел та змія, тобі набридло б і проміння твоє, і дорога сюди.

Проте ми щоранку чекали на тебе, вбирали щедроти твої і благословляли тебе.

Поглянь! Я переповнився мудрістю, мов бджола, що назбирала надто багато меду, мені потрібні руки, які простяглися б до мене.

Я хотів би дарувати й роздавати, поки мудрі серед людей знову зрадіють своїй глупоті, а вбогі — своєму багатству.

Для цього я маю зійти вниз, як робиш щовечора ти, коли заходиш за море й несеш своє сяйво на той бік, о щедротне світило!

Як і ти, я повинен зайти, загинути, як кажуть про це люди, до яких я хочу спуститися.

То благослови ж мене, о спокійне око, що споглядаєш без задрощів навіть найбільше щастя!

Благослови повний по вінця келих, щоб волога золотом потекла з нього й понесла по всіх усюдах відблиск твоєї радості!

Поглянь! Цей келих прагне спорожніти, а Заратустра хоче знову стати людиною.

Так почалася загибель Заратустри.

Заратустра зійшов самотою з гір, і ніхто йому не трапився назустріч. Та коли він вступив у ліси, перед ним постав несподівано старець, що покинув свою святу оселю, шукаючи в лісі коріння. І мовив старий до Заратустри:

— Знаю я цього подорожнього — кілька років тому він уже тут проходив. Заратустра було ім'я його, але він змінився.

Тоді ніс ти свій попіл на гору — невже хочеш тепер понести свій вогонь у долини? Не боїшся, що паля покорають?

Так, я впізнаю Заратустру. Чистий погляд у нього, і на устах його нема осоруги. Чи не тому іде він, неначе танцює?

Заратустра змінився, дитиною став Заратустра, прокинувся Заратустра, — що ж тобі треба поміж сонних?

Мов серед моря, ти жив у самотині, і море гойдало тебе. Ой, леле, ти хочеш ступити на суходіл? Ой, леле, ти хочеш знову сам нести своє тіло?

Відповів Заратустра:

— Я люблю людей.

— А навіщо ж, — сказав святий, — подався в ліси і пустелю я? Хіба не тому, що занадто любив людей?

Тепер я люблю Бога — а людей не люблю. Людина для мене надто недосконала. Любов до людини вбила б мене.

Відповів Заратустра:

— Що я казав про любов! Я несу людям дарунок!

— Не давай їм нічого, — промовив святий, — краще візьми в них децицю й неси разом з ними — це буде їм найбільша догода, коли б тільки ти й собі догодив!

А якщо хочеш їм дати, то давай тільки милостиню, і нехай вони самі її жebraють!

— Ні, — відповів Заратустра, — милостині я не подаю. Я для цього не досить убогий. Святий засміявся з Заратустри й сказав йому так:

— Що ж, гляди, щоб вони прийняли від тебе твої скарби. Люди не довіряють самітникам і не вірять, що ми приходимо дарувати.

Наші кроки на вулицях лунають для них надто самотньо. І коли вночі, лежачи в ліжках, вони почують людину, що вже ходить, коли ще й сонце не встало, то, мабуть, запитують себе: куди цей злодій скрадається?

Не йди до людей, залишайся в лісі! Іди вже краще до звірів! Чому ти не хочеш бути таким, як я, — ведмедем серед ведмедів, птахом серед птахів?

— А що робить святий у лісі? — запитав Заратустра.

Відповів святий:

— Я складаю пісні і співаю їх, і коли я складаю пісні, я сміюся, і плачу, й мугикаю. Так славлю я Бога.

Співом, плачем, сміхом і мугиканням я славлю Бога, який є моїм Богом. А що ти несеш у дарунок нам?

На ці слова Заратустра вклонився святому й сказав:

— Що ж я вам дам!? Дозвольте мені звідси швидше піти, щоб я не взяв чогось у вас!

Так розійшлися вони, старий чоловік і молодший, і кожен сміявся, як сміються діти.

Та коли Заратустра опинився сам, то промовив до свого серця:

— Буває ж таке! Цей святий старець ще не почув у своєму лісі, що *Бог помер!*

3

Коли Заратустра прийшов до сусіднього міста, що лежало під лісом, то побачив на базарі багато людей — їм обіцяли показати канатохідця. І Заратустра мовив людям таке:

— Я скажу вам, хто така надлюдина. Людина — це те, що треба подолати. Що ви зробили, аби її подолати?

Усі істоти досі створювали щось вище від себе, а ви хочете завернути назад цю потужну течію і скорше ладні вернутися до звіра, ніж подолати людину?

Що для людини мавпа? Посміховище або нестерпний сором. І тим самим має бути людина для надлюдини — посміховищем або нестерпним соромом.

Ви пройшли шлях від хробака до людини, та хробачого у вас ще лишилося чимало. Колись ви були мавпами, але й досі у вас більше мавпячого, ніж у будь-яких мавп.

Навіть наймудріші з вас — це лише суперечність і суміш рослини й химери. Та хіба я кажу вам ставати химерами чи рослинами?

Ось що скажу я вам про надлюдину!

Надлюдина — це сенс світу. І нехай ваша воля скаже: хай надлюдина стане сенсом світу! Заклинаю вас, брати мої, лишайтесь вірні світові й не вірте тим, хто вам каже про понадземні надії! То отруйники — байдуже, знають вони про це чи ні.

Ті вмируці й самі отруєні зневажають життя, від них уже навіть стомилася земля. Тож нехай вони згинуть!

Колись блюзнірство, паплюження Бога було найтяжчим блюзнірством, але Бог помер, а з ним померли й блюзніри. Тепер найжахливіший злочин — блюзнити світ і шанувати утробу незбагненого глибше, ніж сенс світу!

Колись душа дивилась на тіло з погордою — і погорда тоді була в найбільшій повазі; душа прагла бачити тіло худим, гидким, голодним. Так вона думала звільнитися від тіла й від світу.

О, ця душа сама ще була худа, гидка й голодна — і жорстокість була її втіхою!

Але й тепер ще, брати мої, скажіть мені: що сповіщає вашому тілу про вашу душу? Хіба ваша душа — не вбогість, не бруд і не жалюгідне вдоволення?

Воістину, людина — потік нечисті. Треба бути морем, щоб прийняти в себе брудний потік і не стати занечищеним.

Дивіться, я розкажую вам про надлюдину: вона і є це море, і в ньому може втопитись ваша велика погорда.

Що те найвище, чого ви могли б зазнати?

Це — година великої погорди. Година, коли навіть власне щастя вам стане огидним, — огидним, як і ваш розум і ваші чесноти.

Година, коли ви скажете: «Що мені власне щастя! Воно — вбогість, нечисть і жалюгідне вдоволення! Мое щастя має себе виправдовувати!» Година, коли ви скажете: «Що мені власний розум! Хіба він домагається знань, як лев поживи? Він — убогість, нечисть і жалюгідне вдоволення!»

Година, коли ви скажете: «Що мені власні чесноти! Вони ще не спонукали мене до шаленства. Як я стомився від свого добра і зла! Все це — вбогість, нечисть і жалюгідне вдоволення!»

Година, коли ви скажете: «Що мені власна справедливість! Я не бачу, що я — жар і вугілля. А справедливий — це той, що весь жар і вугілля!»

Година, коли ви скажете: «Що мені власне співчуття! Хіба співчуття — не хрест, на якому розпинають того, хто любить людей? Та моє співчуття — не розпинання».

Чи ви вже казали так? Чи ви вже волали так? Ох, якби я почув ваші волювання!

Не гріх ваш — а неவிбагливість волає до небес, ваша неситість навіть до гріха волає до небес!

Де ж та блискавка, що лизнула б вас своїм язиком? Де те шаленство, яке вам слід прищепити?

Дивіться, я розкакую вам про надлюдину: вона і є та блискавка, вона — те шаленство...

Так промовляв Заратустра, але тут крикнув хтось із юрби:

— Ми вже наслухались про канатохідця, тепер покажіть його!

І всі люди засміялися з Заратустри. А канатоходець, гадаючи, що йдеться про нього, взявся до роботи.

4

Дивився Заратустра на людей і дивувався. А тоді сказав так: — Людина, — це линва, напнута між звіром і надлюдиною, — линва над прірвою.

Небезпечно ступати на линву, небезпечно йти по ній, небезпечно озиратися, небезпечно від страху здригнутися й зупинитися.

Велич людини в тому, що вона міст, а не мета, і любити людину можна тільки за те, що вона — перехід і загибель.

Я люблю тих, котрі живуть не інакше, як приречені на загибель: адже вони ступають по линві.

Я люблю тих, хто вмiє глибоко зневажати: адже вони вмiють глибоко шанувати, вони — стріли, що линуць до iншого берега.

Я люблю не тих, хто насамперед шукає за зорями підстави загинути або стати жертвою, а тих, хто жертвує себе світові, щоб світ колись належав надлюдині.

Я люблю того, хто живе задля пізнання і хто прагне пізнавати, щоб колись постала надлюдина. Отже, того, хто прагне своєї загибелі.

Я люблю того, хто працює і винаходить, щоб збудувати дім надлюдині й підготувати для неї землю, тварин і рослини, — того, хто прагне своєї загибелі.

Я люблю того, хто любить свою чесноту, бо чеснота — це жадання загибелі, стріла, що лине до іншого берега.

Я люблю того, хто не лишає собі ні краплини духу, а прагне бути тільки духом своєї чесноти, — бо так він як дух ступає мостом.

Я люблю того, хто поривається до чесноти, знаходячи в ній погибель: адже він прагне жити тільки заради чесноти, інше життя відкидає.

Я люблю того, хто не хоче мати забагато чеснот. Одна чеснота — це більша чеснота, ніж дві, бо вона більший вузол, на якому тримається погибель.

Я люблю того, хто розтринькує свою душу, не сподівається подяки й не віддячує сам, — бо він завжди дарує і не прагне себе шкодувати.

Я люблю того, хто соромиться, коли йому випадає щасливий жереб, і хто питає себе: «Чи не шахрюю я в грі?» Бо він прагне погибелі.

Я люблю того, хто попереду своїх вчинків розкидає золоті слова і робить завжди більше, ніж обіцяє, — бо він прагне своєї загибелі.

Я люблю того, хто виправдовує тих, що прийдуть, і прощає тих, що пішли, — бо прагне смерті від сучасників.

Я люблю того, хто карає свого Бога, позаяк його любить, — бо він має загинути від Божого гніву.

Я люблю того, в кого душа й у ранах глибока, і хто може загинути від малої пригоди, — так охоче ступає він через міст.

Я люблю того, в кого душа така повна, що він забуває про себе й усотує все навколишнє, — і воно стає йому погібеллю.

Я люблю того, хто вільний духом і вільний серцем, — бо голова в нього — тільки утроба його серця, а серце веде його до загину.

Я люблю всіх, що, мов важкі краплини, падають поодиноці з темної хмари, навислої над людиною, — вони провіщають блискавку й гинуть як провісники.

Дивіться, я провісник блискавки і важка краплина із хмари, але ім'я тої блискавки — надлюдина.

5

По цих словах Заратустра знову подивився на людей і замовк. «Стоять собі, — сказав він до серця свого, — і сміються. Ні, не розуміють вони мене, слова мої не для їхніх вух.

Може, треба спершу повідривати їм вуха, щоб вони навчилися слухати очима? Може, треба гримотіти, як литаври, чи верещати, як проповідники каюття? Може, вони вірять тільки недорікам?

У них є те, чим вони пишаються. Але як вони називають те, що додає їм пихи? Вони називають це вихованням, освітою — ось що різнить їх від козопасів.

Тим-то вони й не люблять, коли хтось, говорячи про них, уживає слово «зневага». Отже, промовлятиму до їхньої пихи.

Отже, я казатиму їм про того, кого найбільше зневажають, а це — *остання людина*.

І так сказав Заратустра людям:

— Настає той час, коли людина поставить собі за мету саму себе. Настає той час, коли людина посіє зерно найвищих своїх сподівань.

Її нива для цього ще досить родюча. Але ця нива колись зубожіє й виснажить, і вже не зросте на ній жодне високе дерево.

Лихо! Настає той час, коли людина вже не зможе пустити стріли своєї пристрасті вище й далі за людину, а тятива її лука розучиться бриніти!

Кажу вам: треба ще мати хаос у собі, щоб народити танцівну зорю. Кажу вам: ви ще маєте хаос у собі.

Лихо! Настає той час, коли людина вже не зможе народити зорі. Лихо! Настає час того, кого найбільше зневажають, того, що вже не може зневажати себе.

Зміст

ТАК КАЗАВ ЗАРАТУСТРА

Частина перша

<i>Переднє слово Заратустри</i>	5
<i>Слова Заратустри</i>	19
Про три перетворення духу.....	19
Про кафедри чеснот.....	21
Про збочених у потойбічність..	23
Про зневажників плоті.....	26
Про радості й пристрасті.....	27
Про блідого злочинця.....	29
Про читання й писання.....	31
Про дерево на горі.....	33
Про тих, хто проповідує смерть.....	35
Про війну і воїнів	37
Про нових ідолів.....	38
Про мух на торговищі.....	41
Про цноту	44
Про друга.....	45
Про тисячу і одну мету.....	47
Про любов до ближнього.....	49
Про шлях того, хто творить.....	50
Про старих і молодих жінок....	53
Про зміїний укус	55
Про дитину і шлюб	56
Про вільну смерть.....	58
Про щедру добродішність.....	61

Частина друга

<i>Дитина з дзеркалом</i>	65
На блаженних островах.....	67
Про співчутливих.....	69
Про жерців.....	72
Про чеснотливих.....	74
Про потолоч.....	77
Про тарантулів	79
Про славетних мудреців.....	82
Нічна пісня	84
Пісня до танцю	86
Погрєбова пісня.....	88
Про перемогу над собою.....	91
Про піднесених	94
Про країну культури.....	96
Про непорочне пізнання	98
Про вчених	101
Про поетів.....	103
Про видатні події.....	105
Віщун	109
Про спасіння	112
Про людську мудрість.....	116
Найтихіша година	118

Частина третя

<i>Мандрівник</i>	122
Про появу і загадку	125
Про блаженство несамохить ..	129
Перед сходом сонця	132
Про принизливу чесноту	135
На горі Оливній	140
Про те, як обминати	143
Про відступників	145
Біля рідного вогнища	149
Про три зла	152
Про дух тяжкості	157
Про старі і нові скрижалі	161
<i>Перед одужанням</i>	179
Про велику тугу	184
Друга пісня до танцю	187
Сім печаток (Або: спів про «Так» і «Амінь»)	190

Частина четверта і остання

<i>Медова офіра</i>	194
Крик про порятунок	197
Розмова з королями	200
П'явка	204
Штукар	207
Без служби	213
Найбридкіша людина	217
Жебрак із власної волі	221
Тінь	225
Опівдні	228
Привітання	230
Таємна вечеря	235
Про вищу людину	237
Пісня туги	247
Про науку	251
Серед доньок пустелі	254
Пробудження	259
Осляче свято	263
П'яні співи	266
Знамення	274

ЖАДАННЯ ВЛАДИ

Передмова	279
<i>Книга перша. Антихрист</i>	280
Спроба критики християнства	280